

Tematikus összeállítás

VERSENY ÉS TELJESÍTMÉNY A FELSŐOKTATÁSBAN: HOGYAN MÉRNEK A RANGSOROK?¹

COMPETITION AND PERFORMANCE IN HIGHER EDUCATION: HOW DO RANKINGS MEASURE?

VENDÉGSZERKESZTŐK: TÖRÖK ÁDÁM ÉS TELCS ANDRÁS

ELŐSZÓ

FOREWORD

Török Ádám¹, Telcs András²

¹az MTA rendes tagja, egyetemi tanár

Pannon Egyetem, Veszprém, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest
torok.adam@yahoo.com

²az MTA doktora, tudományos tanácsadó, egyetemi tanár

Wigner Fizikai Kutatóközpont, Pannon Egyetem, Veszprém, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest
telcs.andras@wigner.hu

A teljesítmények mérése és összehasonlítása egyre több tudományos és egyéb területen válik hol divattá, hol pedig szükségszerű, az erőforrások elosztását befolyásoló vagy alakító gyakorlattá.

Nincs ez másként a felsőoktatásban sem. Az Egyesült Államokban a 20. század elejétől, Magyarországon pedig a korai 2000-es évektől készülnek egyetemi/főiskolai rangsorok, és a leginkább elfogadott amerikai, brit vagy kínai eredetű nemzetközi ranglisták múltja is immár több évtizedes.

Érdeemes elgondolkodni a rangsorok szakmai és politikai fogadtatásáról. Kezdjük az utóbbival. A legtöbb kormányzat hosszú időn át tudomást sem vett róluk. Számos ország később azonban felismerte, hogy egyetemeinek rangsorpozícióit ütökártyaként használhatja különféle vitákban. Például amikor a felsőoktatási kapacitások átalakításához vagy (sokszor csökkenő) finanszírozásához kellett

¹ A tematikus összeállítás lektora Bárányi Ildikó volt.

érveket találni, vagy amikor az adott ország nemzetközi teljesítményével való dicsekvést vagy éppen a lecsúszás miatti panaszkodást kellett számszerűleg alátámasztani.

Ma már elmondhatjuk, hogy a felsőoktatási rangsorkészítés iparággá vált, és egyre gyakoribb, hogy ilyen ranglistákra hivatkozva hirdetnek meg egyetemfejlesztési vagy akár tudománypolitikai stratégiákat. E programok politikai megalapozottságát, hitelességét és hatásfokát mindig csak évekkel meghirdetésük után lehet komolyan megítélni. Szakmai alátámasztásuk azonban már kezdetől vizsgálható, és a felsőoktatási rangsorok módszertani/tartalmi elemzése, illetve kritikája ezért is különösen indokolt.

Magyarországon körülbelül tizenöt éve folynak a felsőoktatási rangsorokkal kapcsolatos kutatások, amelyek 2017 óta egy akadémiai-egyetemi kutatócsoport megalakításával intézményi keretet is kaptak. Eljött tehát az ideje az első szakmai összegzésnek és az eredmények áttekintésének. A magyarországi rangsorkutatásokról beszámoló tematikus összeállításunk a kutatások két fő irányáról ad számot.

Az egyik a szakpolitikai irány, amelyben erősebb a közgazdaságtani orientáció. Itt a fő kérdés abban áll, hogy vajon mennyire lehet piaci jellegűnek tekinteni a felsőoktatás működését, és milyen mértékben lehet a piaci versenyre jellemző sajátosságokat tulajdonítani neki. Itt érdemes tisztázni például azt, hogy mennyiben ragadhatók meg a – vélelmezett – felsőoktatási verseny különféle tényezői, például a tudományos, oktatási vagy kapcsolatépítési teljesítmény területén. Sok esetben valóban vélelmezett versenyről beszélhetünk, hiszen, mondjuk, az Eötvös Loránd Tudományegyetem feltétlenül versenyez az erőforrásokért és a hallgatókért például a debreceni és esetleg a bécsi egyetemmel, de a vezető amerikai egyetemekkel már aligha.

A másodikat módszertani iránynak nevezhetjük. Ennek kiindulópontja a legtöbbet hivatkozott nemzetközi rangsorok bizonyos fokú módszertani igénytelensége. Valóban nehéz elhinni, hogy egy egyetem nemzetközi teljesítményét megfelelően lehetne megítélni néhány, elsősorban tudományometriai mutató alapján, az oktatás valódi minőségének mérése nélkül. A magyar rangsorkutatásban például kiemelt helyet kapott a hallgatók intézményválasztási preferenciáinak vizsgálata, amely nemzetközi összehasonlításban is újszerű kutatási iránynak tűnik.

Az egyes rangsorok mennyiségi, minőségi mutatókon keresztül igyekeznek az egyetemek hasznosságát megragadni az egyén és a társadalom számára. Az egyetemek és a felsőoktatás társadalmi hatásának elemzése kezd teret nyerni a rangsorkészítő műhelyek munkájában.

A tematikus összeállítás, amelyet az olvasó a kezében tart, nem vállalkozhat a rangsorkészítés, de még a magyar rangsorkészítés irodalmának, kutatásának teljes áttekintésére sem. Néhány gondolatot, irányzatot villant fel, felölelve az

elméleti megközelítéstől, az empirikus kutatáson át a gyakorlati megvalósításig, de például nem terjed ki a napjainkban kibontakozó axiomatikus megközelítésre. Talán túlzás volna tudományterületként tekinteni a felsőoktatási rangsorkészítés, elemzés világát, de mint a cikkgyűjtemény tükrözi, kezdi elfoglalni a helyét az alkalmazott társadalomtudományi vizsgálatok között. A tudományos igényesség ösztönzése érdeke a kutatóknak, de az egyetemeknek és a döntéshozóknak is.